

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈАТА
НА МАКЕДОНИЈА
И МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА

Катица Кулавкова
Љупчо Коцарев

Драги Митревски
Војислав Саракински
Стефан Пановски
Александар Атанасовски
Митко Панов
Стојко Стојков
Ванчо Ѓорѓиев
Никола Минов
Далибор Јовановски
Теон Џинго
Тодор Чепреганов
Сашо Додевски
Ѓорѓи Поп-Атанасов
Витомир Митевски
Ганка Цветанова
Билјана Ристовска Јосифовска
Искра Тасевска Хаџи-Бошкова
Ангелина Бановиќ Марковска
Велика Стојкова Серафимовска
Сашо Цветковски
Горан Калогера
Ѓоко Ѓорѓевски
Виктор Недески
Дејан Борисов
Борче Илиевски
Тони Филипоски

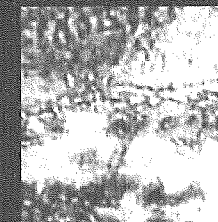
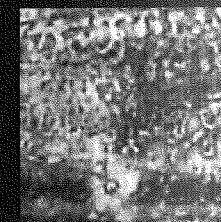
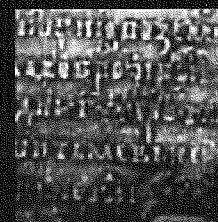
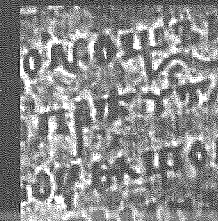
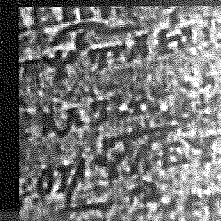
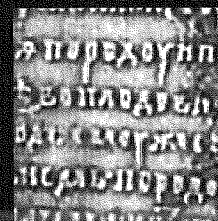
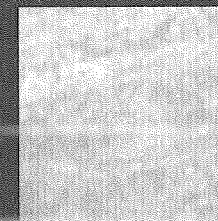
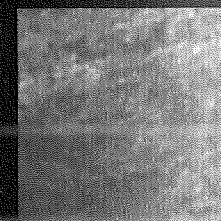
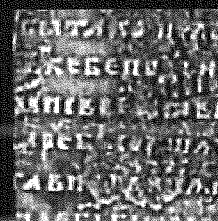
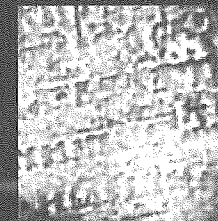
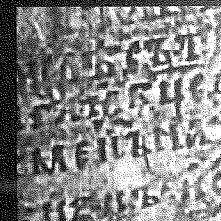
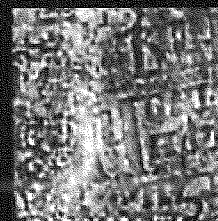
ISBN 978-608-203-316-7

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА
И МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА

Катица Кулавкова
приредувач

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈАТА
НА МАКЕДОНИЈА
И МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА

CONTRIBUTIONS
TO THE HISTORY OF MACEDONIA
AND MACEDONIAN CULTURE

Edited by Katica Kulavkova

Skopje
Macedonian Academy of Sciences and Arts

2021

ПРИЛОЗИ
ЗА ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА
И МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА

Приредувач: Катица КУЛАВКОВА

Скопје
Македонска академија на науките и уметностите

2021

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР

- ♦ Катица Кулакова: Македонија: историски континуитет во простор и време I

УВОД

- ♦ Љупчо Коцарев: За историјата на Македонија а

I КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

- ♦ Драги Митревски: Културната основа на Македонија: од раната бронзена доба до првите политички заедници 39
- ♦ Бојислав Саракински: Македонците меѓу барбарството и хеленството 61
- ♦ Стефан Пановски: Македонските кралеви и Хелените 79

II ПОЛИТИЧКА ИСТОРИЈА

- ♦ Александар Атанасовски: Бугарските завладувања на Македонија во IX и X век 105
- ♦ Митко Панов: Политичко-идеолошките традиции на Самуиловата држава (Концептуализација на историската интерпретација) 125
- ♦ Стојко Стојков: Многуимените Други: Македонија како пресечна точка на другоста на средновековниот Балкан 149

♦ Ванчо Ѓорѓиев: Постулатите на македонското револуционерно движење 1893-1908	169
♦ Никола Минов: Балканските пропаганди во османлиска Македонија	195
♦ Далибор Јовановски: Делејќи го „Своето“: Преговорите за поделба на Македонија меѓу балканските држави	221
♦ Теон Џинго: Македонскиот национален идентитет во политиката на Велика Британија (1919-1941)	245
♦ Тодор Чепреганов: Британските и американските воени мисии во Македонија за македонскиот идентитет во Втората светска војна (1941-1944)	263
♦ Сашо Додевски: Ослободител, окупатор или администратор – позицијата на царството Бугарија во Македонија во Втората светска војна во периодот 1941-1944	277

III КУЛТУРНА ИСТОРИЈА

♦ Ѓорѓи Поп-Атанасов: Македонскиот карактер на глаголицата	303
♦ Витомир Митевски: Индоевропските обрасци и византиската традиција во македонските песни за Крале Марко	319
♦ Ганка Цветанова: Културната и политичката фаза во развојот на македонската нација: Просветителство и Преродба	329
♦ Билјана Ристовска Јосифовска: Македонскиот идентитет во националната историографија: неинституционални и институционални форми на проучување	351
♦ Искра Тасевска Хаџи-Бошкова: Македонската култура во првата половина на XIX век	371
♦ Ангелина Бановиќ Марковска: Мисирков и суштината на националната идеја: јазик, култура, историја	387
♦ Велика Стојкова Серафимовска: Фолклорните маркери и македонскиот културен идентитет	401

♦ Сашо Цветковски: Словенските светци во живописот на дебарско-мијачката и самоковската зографска школа (рефлексии и одраз на одделните традиции и културните идентитети)	419
♦ Горан Калоѓера: Hommage на македонскиот XIX век: обид за синтеза	451

IV. ЦРКОВНА ИСТОРИЈА

♦ Ѓоко Ѓорѓевски и Виктор Недески: Општествено-политичките процеси и улогата на Охридската Архиепископија низ вековите	467
♦ Дејан Борисов: Теодосиј Гологанов – скопски митрополит 1885-1892	485
♦ Борче Илиевски: Македонското црковно прашање 1943 – 1967 (меѓу автономија и автокефалност)	503
♦ Тони Филипоски: Атрибуциите и титулациите на светците на македонската православна црква - Охридска Архиепископија во средновековните извори: Св. Кирил, Св. Методиј, Св. Климент, Св. Наум	525

ПРИЛОЗИ

♦ Биографски белешки на авторите	552
♦ Список на илустрации: за текстовите на Д. Митревски, Ѓ. Поп-Атанасов, В. Стојкова Серафимовска и С. Цветковски	560

of Daskal Kamče (1790–1848). In the literary domain, we can discern the consistent efforts of Joakim Krčovski (1750–1820) and Kiril Pejčinović (1771–1845), who created literary works in vernacular Macedonian language amid the dominant church tradition that conditioned the character of their works. In his five published works, Krčovski stylized the elements of the church canon and the apocryphal literature in terms of achieving a clear and plain expression that would be closer to the common people. This tendency qualitatively improved and culminated in the works of Pejčinović, mainly through the open subjectivity and heteroglossia, widely present in his discourses (sermons). Both Krčovski and Pejčinović, as well as Teodosij Sinaitski, designated their books as being written in “Bolgarskij” (Vulgar) language. Yet, this term was used as synonymous to ‘vernacular’ and opposed to the old-fashioned literary Old Church Slavonic.

KEYWORDS: Ohrid Archbishopric, Patriarchate of Constantinople, Damaskinos Stouditis, *Dictionary of four languages* by Daniil of Moscopole, Joakim Krčovski, Kiril Pejčinović, Teodosij Sinaitski (Theodosius of Sinai).

Ангелина БАНОВИЌ-МАРКОВСКА

МИСИРКОВ И СУШТИНАТА НА НАЦИОНАЛНАТА ИДЕЈА: ЈАЗИК, КУЛТУРА, ИСТОРИЈА

Научните сознанија кои се занимаваат со прашањето за националните идентитети тргнуваат од фактот дека не постојат есенцијални идентитетски јадра, како што не постојат ни исклучиви (непроменливи и петрифицирани) колективни идентитети. Тие се општествено-историски конструкции, резултат на специфични социокултурни, политички и идеолошки процеси кои водат до заклучокот дека првите обележја на културниот идентитет се јазикот и писмото, како сведетели на традицијата и колективното помнење на еден народ.

Имајќи ја предвид културната разноликост, карактеристична за словенските народи од Балканот и Средна Европа, првиот обид за привремено синтетизирање на *идентитетската илузалност* (видена низ призмата на еден дијалектен континуум карактеристичен за словенските народи) се случил во периодот на средновековието, кога хуманистичката идеја за рамноправност меѓу народите и јазиците, втемелена врз мисијата на сесловенските просветители, го поттикнала создавањето на една нова цивилизација меѓу европскиот Исток и европскиот Запад. Нејзиниот наднационален, црковнословенски книжевен јазик, заедно со неговото глаголско писмо, ги вградил во себе фонетските специфики на македонските Словени од околината на Солун, градејќи ја културната меморија како една од најважните алка во македонската идентитетска приказна. Збогатена со трагиката од „задоцнетиот“ развој на нејзиното „историско битие-на-крстопат“, *македонската идентитетска меморија* постојано ќе се навраќа кон предрасудите за сличното и различното, откривајќи ја потребата од едно ново, ресемантизирано гледиште кое нема да биде обременето со етногенезата на балканските народи, ниту со нивните шовинистички идеи, туку со споделените „места на сеќавање“, како потенцијални точки на допир кои ни откриваат кои сме врз основа на тоа што не сме.

Во текстот насловен „Помеѓу секавањето и историјата“, францускиот историчар Пјер Нора, пишува дека историската традиција се потпира врз едно „дисциплинирано вежбање на историскојо помнење“, кое настојува да реконструира минато без пукнатини, разоткривајќи ја лажната митологија на своите претходници. Суштинските промени се случуваат тогаш кога „историјата ќе посака да ја напише сопствената историја (...), кога ќе реши да се прочисти од сè што таа не е, согледувајќи се како жртва на секавањето од кое ќе посака и да се ослободи“ (Nora 2007: 139). Пред да се случи тој ослободувачки и голем исчекор кон вистината во историската мисла на Балканот и неговото помнење, да видиме со какви премрежја се соочувала некогаш, а се соочува и денес, македонската нација.

Провомирајќи ги своите етно-националистички ставови пред светската научна и културна јавност, официјалната бугарска политика повеќе од половина век се обидува да го негира македонскиот јазик и неговата историја.¹ Круна на тие анахрони тенденции беше една политички интонирана публикација на Институтот за бугарски јазик при Бугарската академија на науките (БАН) од 7 мај 2020,² која не потсети на единствената позиција на бугарската наука по однос на „официјалниот јазик на Република Северна Македонија“ и „вистината“ на „таканаречените етнички Македонци“, за „таканаречениот македонски јазик“ кој, наводно, е идеолошка конструкција и политичка одлука со која во 1944 година се интервенирало врз природниот развој на (бугарскиот) јазик. Но, сите што го проучувале јужнословенскиот XIX век знаат дека, во недостиг на еден соодветен термин „чадор“, кој би ги обединил сите семантички импликации што ги носи културолошката и јазична блискост на нашите сродни народи, многу тогашни видни интелектуалци од Македонија, лесно го менувале идиомот „словенство“/„словенски“ со идиомот „бугарски“. Мисирков за ова прашање вели:

¹ Негирањето е како тортура, а „тортурата е за осуда, пред сè затоа што претставува неприфатлив напад на самата идеја за човештвото. Таа е најсигурен показ за варварство, тој краен пол на човечкото однесување кој не тера да ѝ се потсмеваме на човечката другост.... Институционалната тортура е полоша и од индивидуалната, зашто ја поткопува секоја идеја за правда и право“ (Todorov 2014: 164).

² Се работи за публикацијата насловена *За официјалниот јазик на Република Северна Македонија* (ISBN 978-619-245-042-7). Една година претходно, на 9 октомври 2019, Република Бугарија, како рамноправна членка на Европската унија, ја достави до Европскиот совет за проширување својата рамковна позиција, која содржи барања не само околу историографијата и националниот идентитет на Македонците во РСМ, туку и повик за воздржување од поддршка на таканареченото македонско малцинство во Бугарија, кое официјално е непризнаено. И сето тоа наспроти билатералниот Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија (<https://akademik.mk/tekstot-na-dogovorot-za-prijatelstvo-dobrososedstvo-i-sorabotka-megu-republika-makedonija-i-republika-bugarija/>), потпишан на 1 август 2017, а како услов за ратификување на пристапниот договор меѓу ЕУ и РСМ. Истовремено е побарано и формирање на комисија за преиспитување на прашањата сврзани со „заедничката историја до 1944 година“.

„Нас со бугарите не врзуаше едно общо име... но таја общост не јет нешто, које почиват на некакви общи воспоминајн'а и общи историјички задаки... Нашата общост јет проста случајност... Името бугарин во Македонија, које сега експлуатират бугарите, никак не јет национално и за тоа никој од македонците – пишува Мисирков – немаат прао со него да експлуатират македонските интереси... Името бугарин јет фал'шива монета... Време јет да се раскријет таја фал'ш, за да се престанет да се експлуатират со неја... оти во Македонија името бугарин јет последната метаморфоза во развијајн'ето на нашето национално самосознајн'е... резултат на тоа политично и општествено положјејн'е во које бефме постаени од завојувајн'ето на Балканцкијо полуостров от турците“ (Мисирков 1974: 124; 126–127; 128).

Македонската интелигенција од крајот на XIX век и почетокот на 20 век имала две татковини: првата била онаа природната (култура, традиција и јазик), а втората – онаа политичката (државата чишто граѓани сме или сме биле во одреден период). За Гоце Делчев и Крсте Мисирков (родени во Егејска Македонија, тогаш во состав на Отоманската империја), политичка татковина им била Европска Турција, а по 1878 година и Бугарија, но само како емигрантски центар. Македонци по род, тие прво биле турски поданици според правото на административна припадност, а подоцна и бугарски граѓани³ кои, споделувајќи го идеалот на словенофилството со интелектуалната елита од оваа држава, ја негувале верската блискост и јазичната сродност со сиот словенски свет. Овој колективен *словенски дух* со кој не ретко се идентификувале и македонските интелектуалци распрснати низ Балканот, Русија и Европа, како да ја компензирал (времено!) потиснатата етнокултурална припадност, која низ годините ќе се искристализира во македонски национален идентитет. Оттаму е сосем логично зошто административната приврзаност кон земјите во кои се школувале, живееле и работеле овие интелектуалци, била само граѓанска и несентиментална, па лесно можеле и да ја менуваат својата лојалност, без да чувствуваат жал или страдање поради тоа. Еве што пишува Мисирков во статијата „Патот на помирувањето“, објавена во весникот *Илинген*, V, 5, Софија, 30. I. 1925: 2:

„Во Бугарија треба да се помни добро дека Македонците... секогаш биле добри и лојални бугарски граѓани, кои, немајќи своја национална држава... ја сакаат бугарската држава како своја. Избегани од татковината... ние природно сме поголеми националисти, а помалку анархисти од старото население на Бугарија. При сето тоа, ние имаме потреба уште од една слобода, од едно право: дајте ни слободно да се наречуваме и да се чувствуваме како Македонци, без додавката Бугари...“ (Мисирков 2008: 334).

³ Мисирков бил стипендист со судбина на изгнаник во три држави - Србија, Русија и Бугарија.

Но, наспроти фактот дека лесно го прифаќала граѓанскиот принцип, споменатата македонска интелигенција тешко се откажувала од своите морални, идеолошки и национални ставови. И покрај тоа што успеала да се интегрира, таа секогаш настојувала да ја задржи и покаже својата етничка и културна другост.⁴ Оттаму, инсистирањето на сопствен културен идентитет и борбата за неговото признавање (не само во рамки на Отоманска Турција, туку и во Бугарија и во Србија), биле толку силни, не само кај Мисирков, туку и кај Делчев и Чуповски, а подоцна секако и кај Рацин и Конески:

„И во Бугарија и во Србија треба да помнат едно, дека во Македонија има население со огнено патриотско чувство и со определена национална свест за која треба да се води точно сметка... Србите и Бугарите треба добро да помнат дека тоа национално чувство и свест кај Македонците постои не од вчера..., туку од пред основањето на Охридската архиепископија..., а по нејзиното уништување и до денешен ден.“ (Мисирков 2008: 335–336)

Се работи за т.н. „вертикално“ наследство од предците на сопствената етничка заедница, но постои и друго, „хоризонтално“ наследство, што се споделува со современите, а кое исто така не обликува одразувајќи ја актуелноста на историскиот миг на земјата во којашто се живее или привремено престојува. И двете наследства се важни, но иако првото е посуштинско кога е во прашање националниот идентитет, не значи дека за сметка на културната и етничка разноликост, треба да се негираат сите други припадности и колективни идентитети низ кои минувала некогаш македонската интелигенција. Тие се толку комплексно замрсени и проблематични уште од времето на Преродбата и романтичниот јужнословенски XIX век, што денес е речиси бесмислено да продолжиме со расплетување на клопчето, задоволувајќи ја секогаш само едната страна. Сепак, можеме барем „да се обидеме да ја извлечеме почетната нишка“ (Maluf 2003: 82).

Идентитетското клопче за коешто зборува и Малуф е сочинето од бројни идентитетски припадности кои ја обликуваат неделливата идентитетска целост, како отворена, променлива и непостојана структура. Тогаш зошто е толку тешко да се прифати денес, дека кон крајот на 19. и почетокот на 20. век, за македонската интелигенција постоеле најмалку четири форми

⁴ Како што го направил тоа Мисирков во статијата „Македонски национализам“ (објавена во весникот *Мир*, XXXI, 7417, Софија, 12. III 1925, 1): „Јас сум Македонец, со македонска свест, и како таков си имам свое македонско гледиште врз минатото, сегашноста и иднината и на мојата татковина и на целото јужно словенство и затоа сакам и нас Македонците да не прашаат за сите прашања што не засегнуваат нас и нашите соседи... И нека бидат уверени сите заинтересирани дека кај Македонците ќе се најде достатно такт, предвидливост, самопожртвување за постигањето на едно општо одобрување на Балканот, доста е да биде загарантирано националното и личното достоинство на Македонците“ (Мисирков 2008: 340–341).“.

на идентитетска припадност: *култур(ал)на*, *административно-политичка* (територијална), *идеолошка* (словенофиството како наднационална платформа која ги обединила заедничките идеали од регионот) и *етно-политичка* идентитетска манифестација. Токму таа етно-политичка идентитетска манифестација, заедно со културната, преовладале до таа мера, и кај Мисирков, и кај Чуповски, и кај Делчев, што станале најмоќниот елемент во нивниот национален наратив. Тој ја потенцирал македонската историска индивидуалност на патот кон создавање самостојна и независна држава, давајќи им надеж дека ќе можат, како полноправни граѓани, да живеат на земјата од своите татковци, без да бидат подложени на прогон и дискриминација. Но, поради историските случувања кои ја загрозиле не само етничката припадност на македонскиот човек, туку и неговиот мајчин јазик, оваа маргинализирана и поделена балканска заедница, посакала да се препознае токму во своите девалвирани и негирани припадности.⁵

Се вели дека пред да стане доселеник, човек е иселеник. Во новата татковина тој ги носи со себе и јазикот и традицијата, и фолклорот и културната меморија, заедно со сите преданија и легендите со кои, небаре траен мираз од детството, е врзан засекогаш. Затоа емигрантите се можеби и првите жртви на *џлеменската концепција на идентитетот* која, барајќи да изберат само една од мноштвото свои припадности, ги доведува во прашање сите останати. Затоа, треба ли да се постави прашањето во која од четирите идентитетски припадности, македонската интелигенција од почетокот на 20 век била безрезервно подготвена да го вгради својот живот? Доволно е да се прочита што пишува Мисирков во својата книга *За македонските работи*, која набрзо по излегувањето од печат била спалена, среде Софија, со цел да се спречи теориското конституирање на македонскиот литературен јазик. А во неа пишува дека, ако до Руско-турската војна од 1878, имало една теорија за нашата народност (таа дека Македонците се Бугари), а по Берлинскиот конгрес, истата година, се појавила и друга (дека Македонците се Срби), набрзо кон нив се придружила и трета идентитетска теорија, според којашто Македонците не се ни Бугари, ни Срби, туку нешто „средно, еднакво далеку и од србите и од бугарите“ (Мисирков 1974: 5–6). Но, „ако со нашето отцепуајн'е од балканските словенски народи достигнине сојединуајн'ето на сето македонско словенско население во едно цело, није не ке ослабнине, туку ке се усилиме, така

⁵ Кога границите на националната територија не можат да го гарантираат историскиот континуум на еден народ, кој долго бил поробен и поделен, лишен од независност, сувереност и самобитност, улогата на државотворни институции ја преземаат културните, етничките и духовните вредности, обезбедувајќи ја толку потребната национална припадност.

да... само ќе се оправдат послоицата, да јет силата во сојединејн'ето", пишува Крсте Петков Мисирков во споменатата книга (1974: V).

Дури и кога државата е една, културните идентитети во неа се многубројни и променливи, што ќе рече дека одредена заедница од луѓе кои користат еден идиом, не формираат нужно етникум.⁶ Тогаш зошто би била неприфатлива една етно-културна и јазичната плуралност, кога е совршено јасно дека државата не е култура, туку административно-политички ентитет со јасно исцртани граници во коишто секој граѓанин може да биде носител на сопствен јазик, традиција, религија и лични политички убедувања (Todorov 2014: 92)? Животот во една држава не подразбира дека малцинствата се поставени пред избор да се биде асимилиран или протеран, туку пред можноста да негуваат култи кон ѝрејџиџе, како културен капитал сличен на куќата која во минатото ја изградиле нивните претходници, предавајќи им ја во наследство кое не се избира, но се сака без условно. Еве како размислувал Мисирков во статијата „Повеќе Македонци“, објавена во софискиот весник *Мир*, XXX, 7163, на 30.IV.1924:

„Ние Македонците денеска треба да сме, и навистина сме, помалку Бугари и повеќе Македонци од кога и да било порано во нашата историја... Денеска Македонецот, навистина како Бугарин, се бори за национално слободно постоење, но неговиот патриотизам се зародил кај него во неговата поробена татковина, па во слободна Бугарија тој има само постигнат идеал за политичка слобода.... затоа никој нема право да бара од нас да сме такви Бугари како нив, или дури и повеќе Бугари од нив. До ослободувањето на Бугарија, помеѓу Бугарите и Македонците имало очевидно повеќе духовно сродство, коешто по ослободувањето се измени. Денеска Македонецот треба да оди кон својот идеал, главно потпирајќи се на својата духовна моќ, на своето богато историско минато, на своите вековни традиции... Денеска Македонецот треба да е повеќе Македонец и помалку Бугарин“ (2008: 293–294).

Оттаму, терминот „Македонец“ не може да се сведе на „историска контро-верза“ или на „регионим“, испразнет од етничка содржина и припадност. И тоа сè поради погрешното убедување дека вистината е само една, драматично се усложнува отпочнатиот дијалог за добрососедство, отежнувајќи ги, со

⁶ Бидејќи македонскиот народ, во рамки на Отоманската империја, не успеал да издејствува признавање на својата црква, не можел да отвори ни училишта на мајчин јазик, па во официјалните настани и документи македонската интелигенција го користела јазикот на своето образование (бугарско, српско, руско, па дури и грчко). Така, во XIX век постоело големо јазично шаренило: старословенскиот јазик се користел во црковните обреди, но турскиот, грчкиот, бугарскиот, српскиот, па дури и рускиот, биле користени како административни јазици (со што последниве три го потенцирале кај Македонците и нивното словенско потекло). Тоа не нè правело помалку Македонци, а повеќе Бугари, Срби или Руси, но иако секој од нас има потреба од јазик со кој ќе се идентификува, исто така, во рамки на нашиот идентитет, можат да коегзистираат повеќе јазични припадности.

чест на исклучоци,⁷ и онака кривките македонско-бугарски односи. Каде лежи историскиот „глинен гулаб“⁸?

Ако се сетиме дека македонските интелектуалци од почетокот на 20 век, не биле само учители и револуционери, туку и историографи и лингвисти кои го создавале македонскиот книжевен јазик и неговиот национален идентитет низ годините, тогаш е јасно дека тие не биле само гласот на народот и на епохата која негувала култ кон јазикот, историјата и духовниот живот, туку и трибуни, историчари и дипломати кои ја негувале колективната меморија на Македонецот, постигнувајќи во своите записи рамнотежа меѓу политичката и културната историја на својот народ.

Имено, надоврзувајќи се на активностите на Македонското научно-литературно другарство во Санкт Петербург од 1902 година, филологот Мисирков ги поставува основите за хомогенизирање и унифицирање на националниот јазик, дефиниран во самиот наслов на книгата од 1903 година. Структурирана во пет поглавја, книгата *За македонскиџиџе рабоџи* ги варира визионерските погледи на Мисирков околу македонските национални и егзистенцијални прашања. Оттаму, таа не била само „нова парадигма“ во критичко-теориското промислување на најгорливите македонски прашања, туку е и наше неотуѓиво културно, јазично и историско наследство, одбрана на македонската автохтона национална идеја. Таа е најважното мемориско средиште („lieux de mémoire“) на коешто иднината му припишала значење на „почеток“. Книгата на Крсте Петков јасно порачува дека - дури и во

⁷ Во интервјото насловено „Националистите ги делат Бугарија и Македонија“, дадено за БГНЕС на 23.05.2020 година, бугарскиот културен антрополог, врвен интелектуалец и демократ со европски маштап, Ивајло Дичев, нема сериозни дилеми околу ова прашање: „Што точно бараме од нашите соседи? – вели тој – Кога го отворам и читам Договорот за пријателство и добрососедство, гледам дека тие не прават ништо што е противречно со него. Таму не пишува дека треба да се откажат од јазикот и свечено да објават дека Гоце Делчев е Бугарин... Многу нешта треба да се променат, но чувствувам дека тоа нема да се случи...“. Еве што изјавил и за Дојче веле, на 11.10.2019, во врска со прашањето за македонската нација: „Јасно е, сепак, дека таа е различна од нашата, поради различниот пат на нејзиното население во 20 век. Но ако во ЕУ почнеме да зборуваме за етнички групи, ќе излеземе смешни“. Во споменатата статија Дичев го вели и следново: „Испитајте асиметрија ја гледам и околу џемаџија за малцинствата. Бараме од Скопје да не претендира на македонското малцинство во Бугарија, но малку потаму сме во позиција да настојуваме Албанија да го признае бугарското малцинство. Постојат две решенија за малцинското прашање – или секој да се откаже од своето малцинство кај соседите, а соодветно на тоа да не ги признава нивните на својата територија, или (што ми изгледа многу поевропски!) да се прифати правото секој да се декларира како припадник на која било етничка група... Најбесмислен ми се чини џасусџи за јазикџи. Гласи вака: 'Во однос на јазикот, да се користи изразот 'официјален јазик на Република Северна Македонија'. Освен кога е апсолутно неопходно, во документите и позициите на ЕУ да се користи терминот 'македонски јазик', да се појаснува, секогаш, со ѕвездичка во фуснота, 'според уставот на Република Северна Македонија'...“ (Дичев 2019; курзив АБМ).

⁸ Во значење на „лесна мета“ која не може да ја избегне историската судбина.

недостиг на национална држава - јазикот и културната меморија можат да извршуваат извесна државотворна улога. Затоа е таа преломен историски и лингвистички миг кој го соопштува следново:

„Како последувач на идејата за полно оддел'ајн'е на нашите интереси од интересите на Балканските народи и за самостојно културно-национално развијајн'е, јас и *је најисаф на централното македонско наречје, које за мене оти сега на штомо имај да бидијт литературен македонски јазик* - пишува Мисирков - Нерамносите, што ќе се окажат во јазикот на мојата книга, сет сосим природни и ќе можеа да се отстранат само при једно по глабоко знајајн'е на централното македонско наречје, со што не можам да се пофал'ам. Но и при тоа се надејам, оти за македонците таков јазик ќе бидит по пријатен и по звучен, од јазико на нашите суседи...“ (1974: XI).

Тоа што книгата *За македонскиите работи* ја прави „свезда меѓу местата на секавање“ не е само нејзината почетна намена, туку и цикличното враќање на националното помнење. Како историски настан, како книга која ја отсликува културната историја на македонскиот човек, таа е педагошки бревијар за политичкиот идентитет на Македонците. Затоа, самиот обид за нејзиното спалување среде Софија може да се толкува и како варварски чин на една доминантна група политички неистомисленици, кои во културната размена и другоста, виделе болна закана за својата „автентичност“. Ова само ја потврдува тезата дека идентитетите се општествено-историски конструкции, резултат на извесни политички „стратегии“ кои, потпирајќи се врз своите идентитетски соништа и/или фрустрации, понекогаш фасцинираат, но најчесто тероризираат малцински групи и идентитети. Таквите соништа и фрустрации само го разгоруваат *колеktivното имагинарно*. „Националната програма на Мисирков се базирала врз клучните идеи на европското просветителство: врз начелата на слободата, демократијата и рамноправноста. Всушност, Мисирков е првиот македонски просветител во кантовска смисла, со кој нашиот народ излегува од својата незрелост и влегува во својата зрелост, потпирајќи се, не повеќе на друг, туку на својот сопствен ум“ (Старделов 2017: 223).

Со оглед на тоа дека јазикот е стожер на културниот идентитет, а јазичната разновидност стожер на секоја разновидност, кај секого од нас постои потреба за еден идентитетски јазик кој го дава она неопходно чувство на припадност. Според зборовите на Амин Малуф, „нема ништо поопасно од настојувањето да се прекине папочната врска меѓу човекот и неговиот јазик“ (Maluf 2003: 102). Јазичната слобода е поважна и од верската слобода. Затоа секоја дискриминирачка политика по однос на јазикот е опасна. Уште пред еден век, Мисирков прецизно констатирал дека фонетските особини на

македонските наречја се различни од источно-бугарските и од српските, поради што Македонците не можат да бидат ниту Бугари, ниту Срби, туку се одделна лингвистичка и етнографска целина на Балканот:

„Да се откажит чоек од својо народен јазик, значит, да се откажитон и от народнијот дух... Милоста кон народниот јазик јет наш долг и наше прао. Није сме должни да милуеме нашиот јазик, зашто тој јет наш, исто така, као што ни јет наша таткоината ни. Првите гласои што и имаме чуено, сет гласоите на нашите татковци и мајки... Преко ниф није добифме нашата прва дуовна храна... Со народниот јазик није освојуваме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чиниме нивни дуовни последници... Значи, да се откажит једен народ от својот јазик, се велит, да се откажит он и от сам себе и својите интереси; се велит, да престанит да гледат на себе со своји очи, да судит за себе и за друзите со својот ум и разум, а да чекат уважајн'е за се от страна.“ (Мисирков 1974: 135–136)

Овие зборови на Мисирков се потврда за македонската духовна историја чијашто судбина и чијшто јазик се развивале паралелно со судбините и јазиците на другите соседни народи. На филолошките науки одамна им е јасно дека литературниот јазик се прави така што еден или група дијалекти се издигнуваат до степен на стандарден и нормиран јазик. Затоа, во 21 век, *племенските концепции на идентитетите* се сметаат за анахронизам. Имено, само оние народи кои успеале во својата егзистенцијална перспектива да ја опфатат и гледната точка на другоста, научиле повеќе и за себе, и за другите. Оттаму, за да ги избегнеме последиците од прифаќањето на идентитетската исклучивост, која води кон еден симплифициран светоглед, најдобро е „да продолжине да живееме во еден плурален свет во кој самопотврдувањето нема да резултира со уништување и потчинување на другиот. И нема двоумење пред овој избор. Дојде време секој да ја преземе сопствената одговорност...“ (Todorov 2014: 255).

БИБЛИОГРАФИЈА

Anderson, B. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York: Verso.

Дичев, И. (October 11, 2019). Какво точно иска България от Северна Македонија?, *Дојче веле*, 11.10.2019, available at: <https://p.dw.com/p/3R73P>

Дичев, И. (May 23, 2020). Проф. Ивайло Дичев: Националистите разделят България и Македонија. *Interview for BGNES News Agency* (23/05/2020 в 07:48), available at: <https://bgnesagency.com/nocomment/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84-%d0%b8%d0%b2%d0%b0%d0%b9%d0%bb%d0%be-%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%b5%d0%b2-%d0%bd%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b0%bb%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b5-%d1%80%d0%b0%d0%b7/>

Maluf, A. 2003. *Ubilački identiteti*. Beograd: Paideia.

Мисирков, К. П. 1974. *За македонските работи (јубилејно издание по повод на стогодишнината од раѓањето на авторот)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Мисирков, К. П. 2008. *Собрани дела, III: Национално-политичка публицистика: (1910-1926)*. Подготвил Блаже Ристовски. Скопје: МАНУ.

Nora, P. 2007. Između sjećanja i povijesti. *Diskrepancija* 8 (12): 135-165. Available at: <https://hrcak.srce.hr/9911>

Старделов, Г. 2017. Носталгија по Мисирков, *МАНУскрипти/MANUscript*, III 1-2: 215-238. Скопје: МАНУ.

Todorov, C. 2014. *Strah od varvara. S one strane sudara civilizacija*. Loznica: Karpoš.

Angelina BANOVİĆ-MARKOVSKA

Faculty of Philology "Blaže Koneski"

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Misirkov and the Core of the National Idea:
Language, Culture, History

This paper contemplates the core linguistic, cultural, and historic aspects that formed the national identity of the Macedonian intelligentsia from the late 19th century and early 20th century, outlined in the book *On Macedonian Matters* (1903) by one of the leaders of the Macedonian Revival, Krste Petkov Misirkov. However, the starting point in the analysis is the premise that there are no natural or exclusive collective identities, but only open and dynamic socio-historical constructions (memory yarns), made out of numerous layers of identity affiliations (identity threads). The author aims to defend the existence, distinctiveness, and plurality of the socially and historically constructed Macedonian national identity, but from a new, contemporary, and re-semantized perspective. Since in the case of Macedonianism, the yarn of identity is of the more entangled, complex, and marginalized type, the author will, at least, "attempt to pull out the starting thread" (Maalouf 2003: 82).

The author affirms that the term 'Macedonian' could not be reduced to void ethnic affiliation, to a 'regionym', and a 'historical controversy'. The role of the Macedonian intelligentsia from the beginning of the 20th century is decisive for the collective national awakening of the Macedonian people as a nation. But, the character of identity and identity affiliations is plural, not homogeneous, and one-dimensional. It is incomplete without otherness and diversity. So, the Macedonian intelligentsia had at least four forms of identity affiliations: 1) cultural (centuries-old native family culture, tradition, folklore, language); 2) administrative-political or civilian (subjects of the Ottoman Empire, Bulgarian Exarchate); 3) ideological (Slavophilism); and 4) ethno-political identity (Macedonian nation). The first and the last were the most

important links in the identity circle of the Macedonian historical narrative and overrode the others during this period, though their other affiliations and collective identities should not be ignored as well (whether hailed or discarded in the different periods of their lives).

The Macedonian intelligentsia from the beginning of the 20th century had to learn languages different than their own and leave their families to study in the cultural centers abroad, where they did not feel at home. But they came back as educated polyglots who knew who they were and what to do. They were aware that they were different and that the politically legitimate nations build and grow their identity through state and church education based on the pillars of the national collective memory—national language, culture, and history. To transfer their own centuries-old oral linguistic, cultural, and historic inheritance into the new century of nations, they needed to adapt it for education, so the theoretical definition of the distinctiveness of the Macedonian language was the first and most important pillar. They did not fit in the molds of the other nations, so they were educated enough to theoretically define the distinctive features of their own identity as a national identity, aiming to achieve long-term political recognition, instead of an armed conflict. They were welcomed and revered by the masses of Macedonians who hoped that their children will be able to live and study on the land of their fathers and mothers as equal citizens, without being subjected to exile and discrimination.

Therefore, the paper analyzes the book *On Macedonian Matters* (1903), by the multitalented and versatile cultural figure Krste Petkov Misirkov, who nurtured the Macedonian collective memory and culture as a historian, ethnologist, journalist, and philologist. His view was that those who call themselves Macedonian need to take their own matters into their own hands. Continuing the work of the Macedonian Scientific-Literary Society from St. Petersburg, the philologist Misirkov set up the foundations for the unification and homogenization of the national language of the Macedonians. Contemporary philological science knew even then that the literary language is being created by raising one dialect or a group of dialects on the level of a standard and regulated language. A century ago, Misirkov concluded that the phonetic characteristics of the Macedonian dialects are different from the Bulgarian and Serbian, thereby the Macedonians could be neither, but form a separate linguistic and ethnographic area on the Balkans. In just five chapters, he explained his visionary views on all the Macedonian national and existential issues. It was not only a new paradigm in the critical and theoretical deliberation on the core Macedonian issues, but also an inalienable cultural,

linguistic, and historical inheritance of the Macedonians, a defense of the autochthonous Macedonian national idea. It may be the most important *lieux de mémoire* to which the future generations designated the meaning of a 'beginning'. The message of the book is clear: the language and the cultural memory had been performing a nation-binding and state-founding function, especially in times when the people have no state of their own.

However, Misirkov's book was burnt in the center of Sofia. Most copies were destroyed at the press by pro-Bulgarian activists. Why was this necessary? This barbaric act is another type of confirmation for the thesis that identities are socio-historic constructs who would like to construct certain identities while erasing others. Identities may also be a result of certain dominant and hegemonistic political strategies who, due to their own dreams or frustrations, may both lure in or terrorize other groups and identities. So, when the time comes for the Balkan collective memory to write its mutual history, and after it faces the truth and the lies of its predecessors in an attempt to "clean everything that it is not" (Nora 2007: 139), Macedonianism could play the important role of the one crack that did not fit in the ideal reconstruction of the previous hegemonic Balkan histories.

Thereby, the author views the various biased attacks on the similarities, dissimilarities, and distinctions of the Macedonian national and cultural identity—which were continuously repeated through the centuries and have been resurrected today—as possible shared Balkan 'sites of memory' and 'sites of contact' that could locate this identity after understanding what it is not. The paper promotes the open concept of cultural pluralism and diversity (the acceptance of Othernesses), which has been practiced in the intercultural Balkans for centuries and is the basis of the European Union today while discouraging the anachronous tribal conceptions of identity (that advocate identity exclusivity) and the hegemonic view of otherness (that denies different cultures and memories). The author proposes that, in the 21st century, the Balkan needs to incorporate multifocality and otherness into its perspective. Since true freedom requires a delicate balance between protecting and imposing cultural and national values, the Balkan needs to "continue living in a plural world, in which self-confirmation will not result with destruction and subjugation of another" (Todorov 2014: 255).

KEYWORDS: Krste Petkov Misirkov, *On Macedonian Matters*, Macedonianism, Macedonian nation, Tzvetan Todorov, Amin Maalouf, intercultural Balkans.

Велика СТОЈКОВА СЕРАФИМОВСКА

ФОЛКЛОРНИТЕ МАРКЕРИ И МАКЕДОНСКИОТ КУЛТУРЕН ИДЕНТИТЕТ

*„Ние, Македонциџе, немаме пирамиди и сфинџи,
нашаџа џаџковина не е украсена со џалаџи на
маџериџалниџе џамеџници, но имаџе неџиџо кое
ниџу вековиџе, ниџу џприродниџе сиџихи, ниџу
демонскаџа рака на насилниџиџе не можат да џо
разурнат. Таа неискрџлива сила е излеана во
единствениџи џамеџник – народнаџа џесна и џџра,
наџбоџаџиџо и наџценеџиџо наследсџиво џиџо ни
останало од минаџиџиџи живоџи и кулџураџа на
Македонецџи, сочувано и до денес.“*

(Јосиф Чеџмеџиев 1926)

Фолклорџи и кулџурниџи иденџиџиџиџи

Во периодот на премин од 20 во 21 век, македонското општество минува низ последователни социџални и политички промени, кои, под притисок на внатрешни и надворешни фактори, го актуџализираа македонскиот идентитет и неговите, пред сѐ, културни симболи. Идентитетските маркери станаа предмет на контекстуџализаџија, реконтекстуџализаџија и деконтекстуџализаџија, наџчесто во насока на нивна политичка употреба и злоупотреба. Историџата стана предмет на културна апроприџаџија и алатка за спроведување на т.н. „мека моќ“ над културните експресиџи.

Поимот идентитет зазема значаџно место во истражувачките проекти на одделни хуманистички дисциплини, како што се културната антропологиџа, социологиџата, етнологиџата и фолклористиката, каде што како предмет на истражување се земаат одделни етнички групи или култури. Идентитетот е карактеристика што индивидуите џа употребуваат за да се групираат со